

κριμμένην ιδέαν περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀτόμων. Ὁ πρῶτος ὅστις συνέλαβεν ἐπὶ τῇ βάσει πειραμάτων τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐφεύρει ὁ ἴδιος, μίαν σαφῆ εἰκόνα τῶν διαφόρων ἀτόμων τὰ ὁποῖα ἀπαντῶνται ἦτο ὁ Rutherford. Ἡ πρώτη αὕτη θεωρία, ἣτις μόνον ἐν μέρει ἐπεκράτησεν, ἔγινεν ἀφρηγία μιᾶς τεραστίας ἐξελιξέως εἰς τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθησεν ὁ ἴδιος Rutherford νὰ συμβάλῃ διαρκῶς. Τοιουτοτρόπως ἦτο πάλιν ὁ πρῶτος ὅστις ἀπέδειξεν ὅτι ὑπὸ δεδομένας περιστάσεις εἶναι δυνατὴ ἡ μετατροπὴ τῶν χημικῶν στοιχείων εἰς ἄλληλα.

»Ἡ ἐξαιρετικὴ ἐπιστημονικὴ ἀξία τοῦ Rutherford εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ πολλοῦ. Ἦτο ἐταῖρος τῆς Royal Society, χρηματίσας πρόεδρος τῆς ἐταιρείας ταύτης. Ἡ ἡμετέρα Ἀκαδημία ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ξένον ἐταῖρον κατὰ τὸ 1933».

Κατατίθεται παρὰ τοῦ κ. Χ. Ι. Κολλυβήρα, ἱατροῦ, ἐσφραγισμένος φάκελλος πρὸς φύλαξιν ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΚΑΤΑΘΕΣΙΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς καταθέτει τὰ πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν ἀποσταλέντα συγγράμματα.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ.—Ἱστορικὰ ἐπὶ τῆς ιδρύσεως τοῦ Πολυτεχνείου, ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Χ. Βουργάζου.

Ἡ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἐορταζομένη ἐκατοστὴ ἐπέτειος τοῦ Πολυτεχνείου ἔφερεν εὐλόγως εἰς τὴν ἀνασκόπησιν τοῦ ἱστορικοῦ τῆς ιδρύσεως αὐτοῦ καὶ διερεύνησιν τῆς μορφῆς, ὑφ' ἣν ἐλειτούργησε τοῦτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς συστάσεώς του. Καὶ διάφορα μὲν ἐγράφησαν καὶ ἐλέχθησαν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ χωρὶς ἐν τούτοις νὰ διευκρινισθῶσιν ὠρισμένα σημεῖα τῆς ἀρχικῆς τοῦ ἰδρύματος ἐκπαιδευτικῆς κατευθύνσεως.

Τὸ Β. Διάταγμα τὸ φέρον τὴν χρονολογίαν 31 Δεκεμβρίου 1836 (12 Ἰανουαρίου 1837) καθορίζει τὰ τῆς ἐν Ἀθήναις συστάσεως σχολείου δι' ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ μορφωθῶσιν ὡς ἀρχιτεχνῖται (μαίστορες) εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Αἱ σκέψεις αἰτινες ὠδήγησαν εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ σχολείου καὶ ἡ διαγραφὴ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν προωρίζετο ἐξετέθησαν βραδύτερον συντόμως μὲν ἀλλ' ἐπακριβῶς ὑπὸ τοῦ βαυαροῦ λοχαγοῦ Τσέντνερ, ὅστις πρῶτος ὑπεστήριξε θερμῶς τὴν ιδέαν τῆς συστάσεως τοῦ σχολείου καὶ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς λειτουργίας του. Ὁ ρηζικέλευθος αὐτὸς στρατιωτικὸς, μετὰ τὴν ἐξ Ἑλλάδος ἀναχώρησίν του, δὴμοσίευσεν ἐν Augs-

burg τῷ 1844 τεῦχος ἐξ ἑκατὸν περίπου σελίδων ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ ἔποψιν Βιομηχανίας καὶ Γεωργίας. — Σημειώσεις ὑπὸ τοῦ ἱππότη Φρειδερίκου φὸν Τσέντνερ βασιλικῷ βαυαρικῷ κλειδούχου καὶ λοχαγοῦ, ἱππότη τοῦ βασιλικῷ ἑλληνικῷ τάγματος τοῦ Σωτῆρος καὶ μέλους πολλῶν βιομηχανικῶν συλλόγων τοῦ τε ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ».

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀφεώρα κυρίως εἰς τὰ τῆς ἐν τῷ ἀρτισυστάτῳ Βασιλείῳ καταστάσεως τοῦ ἐμπορίου, τῆς συγκοινωνίας, τῆς βιομηχανίας, τῶν μεταλλείων καὶ ὑδάτων ὡς καὶ τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀπὸ εἰδικῆς οἰκονομικῆς καὶ στατιστικῆς ἀπόψεως. Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν ὑπὸ δημιουργίαν εἰσέτι εὕρισκομένην ἐν Ἑλλάδι τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν μνημονεύει ἐν σ. 11 καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τεχνικὸν Σχολεῖον» τὰ ἐπόμενα :

«Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν διαφόρων τεχνῶν καὶ βιομηχανιῶν συνετέλεσεν εἰς ἀξιοσημείωτον βαθμὸν καὶ ἡ οἰκοδόμησις τῶν νέων βασιλικῶν ἀνακτόρων (1834-38). Ἀλλὰ τὴν μεγίστην συμβολὴν διὰ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀναζωπύρωσιν τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας παρέσχε τὸ ὑπὸ τοῦ γράφοντος ἰδρυθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1836 οἰκοδομικὸν καὶ ἐπαγγελματικὸν σχολεῖον, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἐν Μονάχῳ βασιλικῷ σχολείου οἰκοδομικῶν τεχνῶν ὡς καὶ τοῦ ἐν Λυῶνι ἐξαιρέτου τεχνικοῦ σχολείου «la Martinière» (σημ. πρόκειται περὶ τοῦ ἐκ κληροδοτήματος τοῦ γενικοῦ ἐπιτελάρχου Claude Martin ἰδρυθέντος ἐκεῖ ἐμπορικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ σχολείου). Εἰς τὸ νεοσύστατον σχολεῖον τῶν Ἀθηνῶν ἐκπαιδεύονται ἐτησίως πλέον τῶν 400 μαθηταὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι φιλομαθεῖς, εἰς τὴν ζωγραφικὴν, ἐλευθερογραφίαν καὶ ἰχνογραφίαν, τὰ στοιχειώδη μαθηματικά, τὴν πρακτικὴν γεωμετρίαν καὶ μηχανικὴν, τὴν προπλαστικὴν, τὴν χημείαν τῶν τεχνῶν, τὰς οἰκοδομικὰς ὕλας καὶ προσέτι εἰς τὴν ὀρθογραφίαν καὶ καλλιγραφίαν.

Ἀξία εὐγνώμονος μνείας εἶναι ἡ πρὸς τὸ σχολεῖον παρασχεθεῖσα βοήθεια ἐκ μέρους τοῦ βασιλικῷ βαυαρικῷ συμβούλου ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν δόκτορος Γουσταίου Φόρχερ καὶ τῆς δουκίσσης Σοφίας τῆς Πλακεντίας, δαπάναις τῆς ὁποίας ἀνέλαβε τὴν ἐν αὐτῷ διδασκαλίαν τῆς ζωγραφικῆς ὁ Πέτρος Πονιρότ μαθητῆς τοῦ περιφήμου γάλλου ζωγράφου Ingres (ἄλλοτε διευθυντοῦ τῆς ἐν Ρώμῃ γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ὁραίων τεχνῶν). Ἡ εὐγενὴς αὕτη κυρία ἐπλούτισε πρὸς τούτοις τὸ γοργῶς ἀναπτυσσόμενον τοῦτο ἴδρυμα διὰ πολλῶν διδασκτικῶν ἐργαλείων. Ὁφείλω ἐπίσης νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα τοὺς ἐκ Λυῶνος κ.κ. Lortet, Fournet, Tabureau, Couchand κλπ. οἵτινες προσέφεραν μεγάλον ἀριθμὸν ἐξαιρέτων τεχνικῶν ἔργων.

Τὸ σχολεῖον πρόκειται νὰ ἀποκτήσῃ τῶρα ἐν ἀκόμῃ σπουδαῖον τμήμα πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐν αὐτῷ πολυειδοῦς διδασκαλίας τούτεστι τὸ μηχανικὸν ἐργαστήριον διὰ τὴν ἐν τῇ πρακτικῇ μηχανικῇ ἐξάσκησιν τῶν μαθητῶν.

Τὴν εὐρεῖαν ὠφέλειαν, ἣν ἀποκομίζει ὁ ἑλληνικὸς ἐπαγγελματικὸς κόσμος ἐκ τοῦ

τεχνικοῦ τούτου σχολείου δύναται τις νὰ ἐκτιμήσῃ δεόντως ἐὰν ἀναλογισθῇ τίνες θὰ ὦσιν οἱ μέλλοντες μεθοδικῶς μορφωθέντες ἐπαγγελματίαι ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς σημερινούς, οἵτινες ἀνέρχονται εἰς σχεδὸν 16000 αὐτοδιδάκτων ἀτόμων. Τό γε νῦν ἔχον, εἰς πάσας τὰς πόλεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου δύναται οἰοσθῆναι νὰ ἐξασκῇ κατὰ βούλησιν ἐν ἐπάγγελμα, τέχνην, ἐμπόριον ἢ βιομηχανίαν. Ἐξάίρεσιν δ' ἀποτελοῦσι μόνον οἱ ὑπάλληλοι τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, ὑγιεινῆς καὶ ἐν γένει τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας».

Καίπερ ὅμως τοιαῦτα ὑπῆρξαν αἱ ἰδέαι τοῦ ἐμπνευσμένου λοχαγοῦ, ἐμφανίζεται τὸ Σχολεῖον τῶν Τεχνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἰδρύσεως του καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀκολουθοῦν κυρίως τὴν καλλιτεχνικὴν κατεύθυνσιν. Ἡ ἀρχιτεκτονική, τῆς ὁποίας τὴν ἀνάπτυξιν ἀπεσκόπει, κατετάσseto ἀποκλειστικῶς μεταξὺ τῶν ὠραίων τεχνῶν, τὸ δὲ πρόγραμμα τὸ καθορίζον τὰς σπουδὰς τῶν ἐν αὐτῷ τακτικῶν μαθητῶν εἶχεν ὡς τελικὸν σκοπὸν τὴν κατάρτισιν αὐτῶν εἰς τὰς καλουμένας εἰκαστικὰς τέχνας καὶ ἡ γενικὴ καὶ στοιχειώδης διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς, γεωμετρίας, φυσικῆς καὶ χημείας ἐτελεῖτο—ὅπως ὁμολογοῦσιν οἱ τότε—διὰ προμόρφωσιν τινὰ τῶν μαθητῶν καὶ προπαρασκευὴν αὐτῶν πρὸς πληρεστέραν εἰς τὰς καλὰς τέχνας ἐκπαίδευσιν.

Καὶ κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1837 μέχρι τοῦ 1843 τὸ σχολεῖον διεπλάσseto μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν. Συστηματικὰ προγράμματα τῆς ἐν αὐτῷ διδασκαλίας δὲν ἐδημοσιεύοντο, διετηρεῖτο ὅμως πάντοτε ὁ πρακτικὸς τούτου χαρακτήρ καὶ ἡ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας ἀπόκλισις. Ἐπειτα ἐμεσολάβησεν ἡ μεταβολὴ τῆς 3^{ης} Σεπτεμβρίου τοῦ 1843. Οἱ ξένοι οἱ κατέχοντες δημοσίας ἐν Ἑλλάδι θέσεις ἀπεμακρύνθησαν καὶ μεταξὺ τούτων ὁ Τσέντνερ καὶ ἄλλοι τινὲς βαυαροὶ τεχνικοί, οἵτινες ἐδίδασκον εἰς τὸ νεαρὸν σχολεῖον. Ἐπηκολούθησε δὲ τότε ἡ δημοσίευσίς τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 22^{ας} Ὀκτωβρίου 1843 «περὶ διοργανισμοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Σχολείου τῶν Τεχνῶν» καὶ ἡ ἀνάθεσις τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ εἰς διαπρεπῆ Ἑλληνα ἀρχιτέκτονα τὸν Λύσανδρον Καυτανζόγλου, ὅστις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐκπαιδευθεὶς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, καὶ συνεχῶς διακρινόμενος, εἶχε τρεῖς βραβευθῆ ἐν ταῖς ἀρίσταις τῆς Εὐρώπης Ἀκαδημαῖας κατελέχθη δὲ βραδύτερον μεταξὺ τῶν ἐταίρων πολλῶν καλλιτεχνικῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐκείνου ὑπὸ τὸν Καυτανζόγλου σχολικοῦ ἔτους καθιδρύθησαν οἱ μεταξὺ τῶν μαθητῶν ἐνιαύσιοι καλλιτεχνικοὶ διαγωνισμοὶ μετὰ πλείονων βραβείων κατὰ σύστημα, ὅπερ διατηρεῖται ἕως σήμερον ἐν τῇ νῦν Σχολῇ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῶν διαγωνισμῶν τούτων ὡς καὶ ἐν γένει ἐκθεσεὶς τῶν ἐν τῷ Σχολείῳ τῶν Τεχνῶν τελουμένων ἐδημοσιεύοντο, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δυνάμεθα οἱ μεταγενέστεροι νὰ πληροφορηθῶμεν τὰ τῆς τότε καταστάσεως τούτου. Ἡ πρώτη δημοσιευθεῖσα τὸν Ἰούλιον τοῦ 1845 λογοδοσία ἦτο ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς καθόλου Ἱστορίας ἐν τῷ Γυμνασίῳ Ἀθηνῶν Γ. Γ. Παπαδοπούλου, ὅστις ἐν τῷ

σχολείῳ ἐδίδασκε τὴν ἱστορίαν τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν. Ἡ ἔκθεσις αὕτη, συνταχθεῖσα μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, περιλαμβάνει ἅπασαν τὴν ἐν τῷ ἰδρύματι συντελεσθεῖσαν ἐργασίαν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, περιέχει δὲ καὶ τόσας ἄλλας πληροφορίας περὶ τῆς μορφῆς τοῦ σχολείου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πρώτης αὐτοῦ ὀργανώσεως ὥστε νὰ ἀποτελῇ σπουδαίαν πηγὴν διὰ τὴν διερεύνησιν τῆς ἱστορίας του. Ἐκρίνα ὅθεν σκόπιμον νὰ ἀνατρέξω εἰς αὐτὴν ἐν τῇ πεποιθῆσει ὅτι διὰ τῶν ἐν αὐτῇ διευκρινίζονται πολλὰ σημεῖα τῆς ἀναδημιουργίας τῶν τεχνῶν ἐν τῷ τόπῳ.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ τὸ Σχολεῖον τῶν Τεχνῶν ἐπεκράτησε νὰ καλῆται ὑπὸ τοῦ κοινοῦ «Πολυτεχνεῖον», ἡ ὀνομασία δὲ αὕτη μολονότι εἰς οὐδὲν τῶν ἰδρυτικῶν διαταγμάτων ἀναφέρεται ἐγένετο σὺν τῷ χρόνῳ, οὕτως εἶπεῖν, ἡμιεπίσημος. Βλέπομεν δ' αὐτὸν τοῦτον τὸν τόσῳ ἀκριβολόγον διευθυντὴν Καυτανζόγλου νὰ δημοσιεύῃ τοὺς ἐτησίους λόγους του ὑπὸ τὸν τίτλον «Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἐπέτειον τελετῆν τοῦ Βασιλικῆς Πολυτεχνείου». Ὁ τίτλος οὗτος προελθὼν εἶτε κατ' ἀντιμίμησιν τῆς ἐν Παρισίοις Πολυτεχνικῆς Σχολῆς, ἥτις ἐν τούτοις οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, εἶτε ἐφευρεθεὶς ὑπὸ τῶν τότε Ἑλλήνων δὲν ἀνταπεκρίνετο πιστῶς πρὸς τὸν πραγματικὸν σκοπὸν τοῦ διδασκῆρίου ὡς καὶ τὰς προθέσεις τῶν ἰδρυσάντων αὐτό. Χαρακτηριστικὴ δ' ἐπὶ τούτῳ ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν τοῦ τότε ἰδρύματος ἐρμηνεύουσα εἶναι ἡ παρατήρησις τοῦ Παπαδοπούλου γράφοντος, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὀνομασίαν «Πολυτεχνεῖον»: . . . . . ὅθεν τὸ ἡμέτερον κατὰσταμα ἐκ τοῦ κυριωτέρου αὐτοῦ σκοποῦ ἀρμοδιώτερον ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ *Καλλιτεχνεῖον*.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔρευνα τῶν ἐτησίων προγραμμάτων τοῦ Σχολείου τῶν Τεχνῶν μαρτυρεῖ περὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν καλλιτεχνικοῦ χαρακτῆρος τούτου, ἔνεκα τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς πρόγονον καὶ τῆς σημερινῆς Σχολῆς τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ἥτις παρουσιάζει συνεχῆ καὶ ὁμοειδῆ ἐξέλιξιν κατὰ τὴν ἑκατονταετῆ αὐτῆς λειτουργίαν καὶ δρᾶσιν. Αὐταὶ δὲ αἱ σκέψεις καὶ πράξεις τῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰδικῶν ἀνδρῶν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἀρχικὴ προσπάθεια ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνακαλλιέργειαν τῶν ὠραίων τεχνῶν εἰς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα, τὴν χώραν ἢ ὁποία ἐπὶ αἰῶνας ὄλους ὑπῆρξε καὶ ἡ περιλαμπροτέρα αὐτῶν κοιτίς. Οἱ ἐτήσιοι λόγοι τοῦ Καυτανζόγλου ἀποτελοῦσιν ὕμνον πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης, ἧς ἡ θαυμασία ἐξέλιξις διεκόπη σὺν τῇ ἐπεληθούσῃ παρακμῇ.

Ἐν τούτοις καὶ διὰ μέσου τῶν σκοτεινῶν χρόνων τῆς δουλείας ἢ πρὸς τὰς καθόλου τέχνας πατροπαράδοτος ἀγάπη διετηρήθη ἀναλλοίωτος εἰς τὰ μύχια τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ εἶναι αὐτή, ἥτις εἰς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν χώραν ὠδήγησεν ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ πρώτου τεχνικοῦ διδασκῆρίου. Ἄλλ' ἰδοὺ ἐν περιλήψει πῶς ἀφηγεῖται ὁ Παπαδόπουλος τὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ σχολείου ἐκεῖνου:

«Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς τουρκικῆς

τυραννίας εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ πλαστικὴ ἠφάνισθησαν ἐν αὐτῇ σχεδὸν ἐντελῶς. Καὶ ἡ μὲν γραφικὴ ἀποκλεισθεῖσα εἰς τὰς ἐν Ἄθῃ μονὰς περιορίσθη εἰς μόνην τὴν ἀγιογραφίαν διασώζουσα πῶς τοὺς προγενεστέρους τύπους. Παλαιότερον δ' αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς πρόδρομος τῆς νεωτέρας ἀντιστοίχου, ἰδίως τῆς Ἱταλικῆς, ἣς ἀποδεικνύεται ἀνακαινιστὴς μαθητὴς ὁ Cimabue (σημ. ὁ περίφημος φλωρεντίνος εἰκονογράφος τοῦ 13^{ου} αἰῶνος, ὅστις ἐδιδάχθη καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, οὓς εἶχε μετακαλέσει εἰς Φλωρεντίαν ἢ ἐκεῖ γερούσια).

Ἡ δὲ πλαστικὴ ἠσκειῖτο καὶ αὐτὴ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος ἐν τῇ μορφῇ τῆς ξυλογλυφίας ἀλλὰ καὶ αὕτη μεταβληθεῖσα κυρίως εἰς μικρὰν πυξογλυπτικὴν διατηρήσαν ἐν τούτοις σαφεῖς τοὺς παλαιοὺς χαρακτῆρας. Βραδύτερον οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἄθωνος ἐχάραξαν καὶ τὰς πρώτας ξυλογλυπτικὰς εἰκόνας, κατὰ τὸ ἐν Ἐνετίᾳ ἀκολουθούμενον σύστημα, καὶ δὲν ἠμέλησαν καὶ ἄλλας τοῦ καιροῦ ἀνακαλύψεις νὰ μελετήσωσι καὶ ἐφαρμόσωσιν. Οὕτως ἐγένοντο οἱ πρῶτοι ἐν Ἑλλάδι χαλκογράφοι καὶ πρῶτοι αὐτοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων παρεσκευάσαν καὶ ἐδοκίμασαν τὴν τυπογραφικὴν μελάνην. Δὲν ἠμέλησαν δὲ καὶ τὴν καλλιγραφίαν, τῆς ὁποίας ἄριστα δείγματα ἀποτελοῦσι τὰ χειρόγραφα καὶ ἐξαιρέτως διακεκοσμημένα Εὐαγγέλια, ἅτινα ἐπὶ μακρὸν μόνον μετεχειρίζοντο. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ μοναστήρια διεκρίνοντο διὰ τὴν κατασκευὴν διαφόρων χρησίμων σκευῶν καὶ διὰ τὸ εἶδος τῶν ποιημάτων, ὅπως λ. χ. τὰ διὰ μολύβδου ἐπὶ ξύλου καὶ ἄλλα.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν Καλῶν Τεχνῶν ἐξήσκησαν οἱ τότε Ἕλληνες καὶ ἑτέρας τινάς, δι' ὧν ἐξυπηρετοῦντο αἱ πρώτισται αὐτῶν ἀνάγκαι εἰς εἶδη βιοτεχνίας καὶ βιομηχανίας. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18^{ου} αἰῶνος οἱ ἄτρομοι Ἠπειρωταὶ κατειργάζοντο τὸν σίδηρον καὶ κατεσκευάζον ὄπλα καὶ μαχαίρας ἔτι δὲ καὶ τοὺς σωλήνας τῶν παλαιῶν τηλεβόλων. Ἐγνώριζον ὡσαύτως καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ἀργύρου διὰ σμάλτου ἐκ μολύβδου καὶ θείου, τοῦ λεγομένου σαβατίου, ὅπερ ἦτο τότε ἰδίως ἐν Ρωσσίᾳ ἐν εὐρείᾳ χρήσει.

Ἐπειτα οἱ Θεσσαλοὶ ἐπεδίδοντο οὐχὶ μόνον ἐν τῇ γεωργίᾳ καὶ ἀμαξοπηγίᾳ, ἀλλὰ κατεσκευάζον ὑφάσματα καὶ μάλλινα πηλῆματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐρράπτοντο οἱ ἐπενδύται (κάπερ) τῶν ἀρματωλῶν. Θεσσαλοὶ δὲ καὶ Μακεδόνες νακτορράπτται ἀκόμη καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰῶνος κατεσκευάζον ἐνδύματα διὰ τοὺς ναυτικούς καὶ χωρικούς τῶν παραλίων τῆς Ἀδριατικῆς καὶ Ἰλλυρικῆς. Τὰ βυσσινόχροα βαμβανερά νήματα τῆς Μακεδονίας ἐστέλλοντο ἐξ ἄλλου εἰς Γαλλίαν ἔνθα ὅπως καὶ ἐν Ἱταλίᾳ συνεστήθησαν καὶ βαφεῖα ὑπὸ Ἑλλήνων ὡς λ. χ. τὸ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου Βλάχου ἐν Μιλάνῳ, τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκ Τυρνάβου Τριανταφύλλου ἐν Μασσαλίᾳ καὶ διαφόρων ἄλλων εἰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης πόλεις. Εἰς πολλὰς δὲ ἄλλας τέχνας ἐπεδίδοντο οἱ Ἕλληνες καὶ παντοειδῆ τεχνήματα κατεσκευάζον ὡς εἰς τὰ ὀνομαστὰ ἐργαστήρια τῆς

Ἐταιρίας τῶν Ἀμπελακιωτῶν, τῆς Βερροίας, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Χίου.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος διδασκτῆρια μὲν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶχον διασωθῆ πολλοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τῶν τεχνῶν σχολεῖον οὐδέν. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἔλλειψις καλῶν καὶ διαμορφωμένων τεχνιτῶν ἐγένετο αἰσθητὴ ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς καθιδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ αἱ ἡμέρᾳ τῆ ἡμέρᾳ αὐξάνομεναι τεχνικαὶ ἀνάγκαι τῆς ἀναδημιουργουμένης χώρας κατέστησαν ἐπιβεβλημένην τὴν συστηματικὴν διδασκαλίαν τοῦλάχιστον τῶν στοιχειωδεστέρων τεχνῶν.

Οὕτω κατὰ πρῶτον ὁ Βασιλεὺς Ὀθων διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 31^{ης} Δεκεμβρίου 1836 συνέστησε τὴν Βασιλικὴν μηχανοθήκην, ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ τεχνῖται θὰ ἠδύναντο νὰ εὐρίσκωσι πρότυπα πρὸς κατασκευὴν ἰδίων ἔργων καὶ νὰ λαμβάνωσι τὰς περὶ αὐτῶν ἀναγκαίας προφορικὰς ὁδηγίας».

Ἡ ἐφημερὶς τῆς ἐποχῆς «Ἀθηνᾶ» εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 479 φύλλον τῆς 16^{ης} Ὀκτωβρίου 1837 ἐδημοσίευσε σχετικῶς τὴν ἀκόλουθον ἐπισημον κοινοποίησιν.

«Ἡ Α. Μ. διὰ νὰ προῶξῃ τὴν βιομηχανίαν τοῦ Κράτους ἐσύστησε Σχολεῖον Πολυτεχνικὸν καὶ ἀποθήκην βιομηχανικῶν προπλασμάτων. Ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων θέλει γίνεσθαι τὰς Κυριακὰς καὶ Ἑορτὰς καθὼς σχολάζουν οἱ βιομηχανοί. Ἡ ἔναρξις γίνεται τὴν 17^{ην} τοῦ ἐνεστῶτος εἰς τὴν ποτὲ οἰκίαν τοῦ Βλαχούτση, κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ Πειραιῶς καὶ κατὰ τὸ παρὸν θέλουν παραδοθῆ τὰ στοιχειώδη μαθηματικά, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ Ἰχνογραφία. Παρακαλοῦνται ἐπομένως οἱ θέλοντες νὰ ἀκολουθήσωσι τὰ μαθήματα ταῦτα νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὸν ἔφορον τῆς πολυτεχνικῆς σχολῆς τὸν λοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ κ. Τσέντνερ διὰ νὰ καταγραφῶσι.

Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὸ πρῶτον οἴκημα, ἐν ᾧ ἐστεγάσθη τὸ Πολυτεχνεῖον ὑπάρχει εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἐν πρωτοτύπῳ τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον :

ΟΘΩΝ ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

«Κατὰ τὴν ἀπὸ 21 Μαρτίου ἐ. ἔ. ἀναφορὰν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας περὶ τῆς κάτω σημειουμένης ὑποθέσεως, ἀνοίγομεν πίστωσιν 7 χιλιάδων δραχμῶν δι' ἀποζημίωσιν τοῦ κ. Ἰακώβου Ραγκαβῆ ἔχοντος ὑποθήκην ἐπὶ τῆς εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον κατακυρωθείσης οἰκίας τοῦ Κ. Βλαχούτση, καὶ διὰ τὰ δικαστικὰ γενόμενα ἔξοδοα, ἐφ' ὧν ἐπιφυλαττόμεθα λογιστικὸν ἔλεγχον κατὰ τὴν κατὰ τύπους ἀναθεώρησιν. Διατάττομεν δὲ ὅπως ἡ οἰκία αὕτη ἐπισκευασθεῖσα κατὰ τὸν καθυποβληθέντα ἡμῖν προϋπολογισμόν, ἐφ' οὗ ἀνοίγομεν 4813 δραχμ. καὶ ⁹³/₁₀₀ πίστωσιν, νὰ δοθῆ εἰς τὴν Γραμματείαν τῶν Ἐσωτερικῶν διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πολυτεχνικὸν σχολεῖον, πληρωνομέ-

» των από τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Γραμματείας εἰς τὸ
» Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον 150 δραχμ. κατὰ μῆνα ὡς ἐνοίκιον».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Ἀπριλίου 1839.

«Βραδύτερον — ἐξακολουθεῖ ὁ Παπαδόπουλος — εἰσῆχθησαν εἰς τὸ νεοσύστατον Ἰδρυμα διάφορα μαθήματα καὶ πρακτικαὶ ἀσκήσεις, οὕτω δὲ συνεστήθη τὸ πρῶτον Σχολεῖον Τεχνῶν. Ἄλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα ἐλλείψεως τῆς ἀπαιτουμένης πείρας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὸ ἀσυμπαθὲς καὶ ἄσχετον τῶν τότε ἀνθρώπων πρὸς τε τὸ πρᾶγμα καὶ τοὺς εἰς αὐτὸ ἀσχολουμένους, ὡς καὶ διὰ τὰς δυσκολίας, ἃς πᾶν ἔργον παρουσιάζει ἐν ἀρχῇ, ἰδίως ὅμως διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν περὶ τὰς καλὰς τέχνας ὑγιῶν ἀρχῶν, τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὅποσον ἀρχικῶς συνέρρευσε πλῆθος μαθητῶν, οὔτε τοὺς προσελθόντας τεχνίτας οὔτε τοὺς ἐγγραφέντας μαθητὰς ὠφέλησεν, ὅπως προσεδουκᾶτο, καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἡλαττοῦτο κατ' ἔτος ἀντὶ νὰ αὐξάνη. Παρὰ ταῦτα τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἐπαναπτυχθῇ ἢ πρὸς τὰς τέχνας κλίσις καὶ νὰ κατανοηθῇ ἢ ἀνάγκη τῆς συστηματικωτέρας αὐτῶν σπουδῆς δι' εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Σπουδαίαν ἐνίσχυσιν εἰς τὸ νεαρὸν σχολεῖον παρέσχε τότε ἡ φίλη καὶ προστάτις τῶν καλῶν τεχνῶν γενναϊόδωρος δούκισσα τῆς Πλακεντίας, ἡ πόλλάνκις πολυτρόπως εὐεργετήσασα αὐτὸ καὶ δι' ἰδίας δαπάνης διατηρήσασα ἐν αὐτῷ ἐπὶ τριετίαν τὸν ἄξιον τῆς ἐλαιογραφίας διδάσκαλον κ. Βοναρόττην ἐκ τῶν ἀρίστων μαθητῶν τῆς Ἐγγε-
ριανῆς σχολῆς, ὅστις πρῶτος ἐδίδαξεν ἐν Ἑλλάδι τὴν ὠραίαν αὐτὴν τέχνην καὶ τὰς διεπούσας αὐτὴν θεμελιώδεις ἀρχάς.

Παρ' ὅλας πλὴν τὰς προσπαθείας τῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ σχολεῖον δὲν ἐφάινετο καρποφοροῦν καὶ εἰς τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν ἡ ἀντίληψις τοῦ νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς κατὰστημα εἰδικῆς βιομηχανικῆς ἐφαρμογῆς, προδήλως εἰς ζημίαν τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὠραίων τεχνῶν. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ ἀπὸ ἐπαγγελματικῆς ἀπόψεως τοιαύτη κατάρτισις ἐργατῶν, ἐνδιαφερομένων περισσότερον διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς ἢ διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς τέχνης, ἔφερε πάλιν εἰς τὴν ἐτησίαν ἐπαύξεισιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν ἀπὸ τοῦ 1841 καὶ ἐφεξῆς, ἰδίως δὲ ἀπὸ τοῦ 1844 δηλαδὴ τοῦ ἔτους, καθ' ὃ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ σχολείου ὁ εὐρυμαθὴς Ἑλληὴν ἀρχιτέκτων Λύσανδρος Καυτανζόγλου. Οὗτος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες τότε, θεωρήσαντες τοῦτο ὡς παιδευτήριον καλῶν τεχνῶν, κατηύθυναν αὐτὸ ἐπὶ βάσεων καλλιτεχνικῶν ἀναλόγων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀρίστων σχολῶν, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ τέχναι αὗται θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποτελέσωσιν ἴδιον ἐπάγγελμα ἢ νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς τελειοποίησιν ἄλλων· συμπεριέλαβον δὲ καὶ μαθήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀστικὴν βιομηχανίαν.

Οὕτως ἡ μὲν διδασκαλία τῆς γραφικῆς, ὡς γενικῆς τρόπον τινὰ προδρόμου τῶν

άλλων τεχνών, ἐξετάθη ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παρελθόν. Τῆς δὲ κυρίως ἀρχιτεκτονικῆς καὶ πλαστικῆς ἕνεκα ἐλλείψεως ἐπαρκῶν μέσων δὲν εἰσῆχθη ἡ διδασκαλία καὶ ἐκ τῆς χαρακτηριστικῆς ἐδιδάχθη μόνη ἡ ξυλογραφία. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ μαθήματα, ἦτοι τὰ εἰς τέχνας ἐφηρμοσμένα φυσικομαθηματικά, αὐτὰ ἐδιδάχθησαν ἀτελῶς ἐκ τῶν παρόντων καὶ ἐπόντων. Κατὰ τὸ ἔτος ὅμως ἐκεῖνο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐγένετο διπλάσιος καὶ ἔβη συνεχῶς ἀξανάμενος· βλέπομεν δ' οὕτω ὅτι κατὰ μὲν τὸ 1841-42 οἱ μαθηταὶ ἦσαν 190, τὸ 1842-43 ἐνεγράφησαν 312, τὸ 1843-44 ἀνῆλθον εἰς 345 καὶ τὸ 1844-45, τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν Καυτανζόγλου ἔτος, ἔφθασαν εἰς σχεδὸν τὸ διπλάσιον ἦτοι τοὺς 635 ἐκ τε τῆς ἐλευθέρως καὶ ὑποδούλου χώρας.

Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ τῶν συμπληρώσεων καὶ μεταρρυθμίσεων, τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας, ὅπερ δὲν μετεβλήθη σχεδὸν κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἀκολούθων μαθημάτων:

1^{ον} Γραφικῆς, ἣτις περιελάμβανε: α' ἱχνογραφίαν διδασκομένην ὑπὸ τοῦ Φ. Μαργαρίτου εἰς δύο τμήματα, τὸ μὲν δις τῆς ἐβδομάδος τὸ δὲ κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς χάριν τῶν τεχνιτῶν. Εἰς αὐτό, λόγῳ τῆς γενικῆς του σημασίας, ἦσαν ἐγγεγραμμένοι 310 μαθηταὶ. β' Ἀνωτέραν γραφικὴν, γυψογραφίαν, ὑπὸ τοῦ Γ. Μαργαρίτου διδασκομένην πεντάκις τῆς ἐβδομάδος εἰς 7 μαθητὰς. γ' Ἐλαιογραφίαν, ὑπὸ τῶν Γ. Μαργαρίτου καὶ Ρ. Τσεκόλη, πεντάκις τῆς ἐβδομάδος εἰς 10 μαθητὰς. Ἐκ τῶν διδασκάλων τούτων ὁ μὲν πρῶτος ἐδίδασκεν ἀμισθεὶ ὁ δὲ δεύτερος ἀντὶ ἀμοιβῆς ἤρκετο εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως παραχωρηθεῖσαν αὐτῷ δωρεὰν κατοικίαν εἰς μικρὸν ἀκίνητον κείμενον ἀπέναντι τοῦ σχολείου. δ' Ἀνατομίαν ὑπὸ τοῦ Στέφ. Σταυρινάκου δις τῆς ἐβδομάδος εἰς 11 μαθητὰς.

2^{ον} Ἀρχιτεκτονικῆς, ὑπὸ τοῦ Μ. Σ. Γεωργιάδου τρις τῆς ἐβδομάδος εἰς 250 μαθητὰς, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἠσχολοῦντο εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς κυρίως ἱχνογραφίας. Ὡς ἴδιον δὲ ἀρχιτεκτονικὸν μάθημα ἐδιδάσκετο μόνη ἡ κοσμηματογραφία, τέχνη σχετικῶς περιορισμένη κατὰ τὰ πρῶτα ἐκεῖνα ἔτη τῆς Ἑλληνικῆς παλιγενεσίας.

3^{ον} Πλαστικῆς, ὑπὸ τοῦ ἰδίου Μ. Σ. Γεωργιάδου. Ἡ σπουδαιότης αὕτη τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν δὲν ἐδιδάχθη κατὰ τὸ ἔτος 1844-45, τὴν ἔλλειψιν δὲ ταύτην ἀνεπλήρωσεν ἐν μέρει ὁ Γ. Μαργαρίτης οὐ μόνον διὰ τῆς γυψογραφίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ὁδηγῶν καὶ συμβουλῶν του πρὸς τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν προπλαστικὴν, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Χ. Σίγελ, ὅστις καὶ ἐδίδαξε βραδύτερον τὴν γλυπτικὴν.

4^{ον} Χαρακτικῆς, ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Ἀγαθαγγέλου παιδευθέντος ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὄρει, ὅστις ἐδίδασκε τρις τῆς ἐβδομάδος εἰς 29 μαθητὰς μόνην τὴν ξυλογραφίαν, ἣτις ἐθεωρεῖτο δικαίως ὡς γνησίᾳ ἐθνικῇ τέχνῃ.

5^{ον} Τῆς καλλιγραφίας, ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Σούτσου διδασκομένης τρις τῆς ἐβδομάδος

εις 147 μαθητάς και ἀποτελούσης οὕτως εἰπεῖν γενικὸν στοιχεῖον μορφώσεως τῶν νεαρῶν Ἑλλήνων.

6^{ον} *Ἱστορίας τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν* καὶ ἐρμηνείας πινάκων κατὰ τὰς ἐορτάς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ γυμνασίου Γ. Παππαδοπούλου, διδαχθείσης εἰς 87 μαθητάς καὶ πολλοὺς ἀκροατάς.

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ προγράμματος περιελάμβανε τὴν διδασκαλίαν στοιχειωδῶν φυσικομαθηματικῶν γνώσεων, τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἰσαχθεῖσαν καὶ σχοῦσαν σκοπὸν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πληρεστέραν κατανόησιν τῶν προηγούμενων μαθημάτων ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ τελειοποιήσῃ τοὺς ἀκροατάς εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν βιομηχανίαν. Τὰ οὕτω καθορισθέντα μαθήματα ἦσαν:

1^{ον} *Ἡ γεωμετρία* διδαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ μηχανικοῦ Θ. Κομνηνοῦ εἰς 30 μαθητάς, κατὰ τὰς ἐορτάς. Τὸ μάθημα τοῦτο ἐχρησίμειεν εἰς τε τοὺς μαθητάς τῆς γραφικῆς, παρ' οἷς ἀνεπλήρωνε τὴν ἔλλειψιν γνώσεων προπτικῆς, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, οἰκοδομίαν καὶ καταμέτρησιν γαιῶν.

2^{ον} *Φυσικὴ καὶ μηχανικὴ* ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Γ. Βούρη εἰς 22 μαθητάς καὶ περὶ τοὺς διπλάσιους ἀκροατάς, ἐπίσης κατὰ τὰς ἐορτάς καὶ κατὰ τρόπον καταληπτῶν εἰς ὅλους τοὺς παρευρισκομένους.

3^{ον} *Χημεία*, ἥτις ἀνετέθη μὲν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν πράγματι πολυάσχολον καθηγητὴν ἐν τῷ Ἑθνικῷ Πανεπιστημίῳ Ξ. Λάνδερερ, ἀλλὰ δὲν ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1844-45.

Συμπληρωματικῶς πρὸς τὰ ἀνωτέρω προσετέθη κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ἡ Γραμματικὴ, ἥτις ἀνετέθη ἐπίσης εἰς τὸν Α. Σοῦτσον, ἀλλὰ δὲν ἔσχεν ἀκροατάς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο καθόσον οἱ μὲν μαθηταὶ τοῦ Σχολείου τῶν Τεχνῶν προερχόμενοι ἐκ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ὑπετίθετο ὅτι κατέχουν αὐτὴν οἱ δὲ λοιποὶ ἀκροαταὶ ἐνδιεφέροντο κυρίως διὰ τὰ πρακτικὰ μαθήματα.

Τὸ νεαρὸν σχολεῖον εἶχε νὰ παλαίσῃ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐναντίον πολλῶν δυσκολιῶν. Καὶ ἐν πρώτοις τὸ κατάστημα ἐν τῷ ὀποίῳ ἀρχικῶς ἐστεγάσθη ἦτο τότε ἀπόκεντρον, οἰκοδομικῶς ἀκατάλληλον καὶ στενόχωρον ἐν σχέσει πρὸς τὸ πλῆθος τῶν συρρεόντων μαθητῶν. Ἴδου δὲ τὶ σχετικῶς ἔγραφεν ἡ ἐφημερὶς «Αἰῶν» εἰς τὸ φύλλον τῆς 26^{ης} Μαΐου 1840:

«Διὰ τὴν σμικρότητα τοῦ καταστήματος καὶ τὴν γενομένην συρροὴν μεγάλου ἀριθμοῦ μαθητῶν, ἡ Κυβέρνησις συνεχώρησε τὸ νὰ συχνάζωσιν οὗτοι παρὰ τὰς Κυριακάς καὶ ἐορτάς καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος.

Εἰς τὸ κατάστημα τοῦτο παραδίδονται πρὸς τὸ παρὸν τὰ ἀκόλουθα μαθήματα: Ἀριθμητικὴ, Γεωμετρία, Ζωγραφία, Ἰχνογραφία τῶν μηχανῶν, Ἀρχιτεκτονικὴ ἰχνο-

γραφία, Πλαστική ἐκ κηροῦ καὶ γύψου, Τεχνολογία (ἀποβλέπουσα διαφόρων τεχνῶν τὴν σπουδὴν), Ὅρθογραφία καὶ Καλλιγραφία.

Πρὸς τιμὴν τοῦ λοχαγοῦ Κ. Τσέντνερ ὁμολογοῦμεν τοὺς ὁποίους ἀκούομεν ἐπαίνους περὶ τῆς ἐξαιρέτου ἐπιμελείας του διὰ τὴν πρόοδον αὐτοῦ τοῦ τόσον ἀναγκαίου Καταστήματος. Ἀπορίας δὲ ἄξιον εἶναι πῶς ἡ Κυβέρνησις μας δὲν ἐφρόντισε τὴν ἀναγκαίαν μεγάλυνσιν τούτου, ἐν ᾧ διὰ τὴν στενότητά του οἱ μαθηταὶ ἀναγκάζονται νὰ φεύγωσι. Ἐπικαλούμεθα δὲ τὴν πρόνοιάν της περὶ αὐτοῦ, παρατηροῦντες, ὅτι ἡ δαπάνη περὶ καταστήματος τόσον ὠφελίμου εἰς πᾶσαν πολιτῶν τάξιν εἶναι ἀσυγκρίτως λόγῳ πρότιμότερα καὶ δικαιότερα παρ' ἐκείνην τοῦ Ἀρτεσιανοῦ πηγαδίου τοῦ Ρούφ, τοῦ δανείου τοῦ μυλωνᾶ καὶ τῶν τοιούτων».

Καὶ ἀκολούθως εἰς τὸ φύλλον τῆς 21^{ης} Ἰουλίου 1840 τὰ ἀκόλουθα :

»Ὡς πρὸς τὴν μεγάλην ἀνάγκην ἐνὸς χωρητικωτέρου Καταστήματος διὰ τὸ Πολυτεχ. Σχολεῖον ὠμιλήσαμεν προλαβόντως τὰ δέοντα. Βλέπομεν δὲ μὲ μεγάλην μας λύπην ὅτι ὁ κ. Θεοχάρης (ὁ τότε ἐπὶ τῆς τῶν Ἐσωτερικῶν γραμματείας) οὐδεμίαν ἔλαβεν μέχρι τοῦδε φροντίδα. Ὁ καιρὸς τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων πλησιάζει καὶ ὁ κ. Τσέντνερ θέλει εἶσθαι βεβιασμένος νὰ διώκῃ, καθὼς καὶ ἄλλοτε τοῦτο ἔκαμε, τοὺς πανταχόθεν συρρέοντας μαθητάς».

Ὁ δὲ ἐκάστοτε ἀναφερόμενος ἀριθμὸς τῶν ἐγγραφομένων εἰς τὸ σχολεῖον μαθητῶν—παρατηρεῖ ὁ Παπαδόπουλος—δὲν ἦτο ὁ πραγματικός, διότι τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν οὐδὲν ἔφοιτησαν, ἄλλοι δ' ἐπ' ὀλίγον παραμείναντες ἀνεχώρουν, ἐλλείψει πόρων, καὶ ἄλλοι προσήρχοντο ἀτάκτως. Ὡστε τὸ ἥμισυ μόνως τοῦ ὅλου ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκφράζον τὸν ἀληθῆ τῶν τακτικῶς φοιτῶντων ἀριθμὸν· ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸν εἰσέτι τὸ οἶκημα ἦτο τὸν χῶρον ἀνεπαρκές. Ἐκ δὲ τῶν ἀναγκαίων μαθημάτων ἄλλα μὲν οὐδὲν ἔδιδάσκοντο (προοπτικὴ, σκηνογραφία, μεταλλογλυπτικὴ) ἄλλα δὲ ἐδιδάχθησαν ἀτελῶς ἕνεκα ἐλλείψεως μέσων ἢ διαφόρων αἰτίων, μεταξὺ δὲ τῶν τελευταίων τούτων μαθημάτων ἦτο κυρίως ἡ τὰ μέγιστα καθυστεροῦσα ἀρχιτεκτονικὴ. Διὰ τὴν σχηματίσθαι τὴν ἰδέαν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ σχολείου θὰ ἀρκέσῃ νὰ μνημονευθῆ ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς αὐτοῦ ἦτο κατὰ μὲν τὸ ἔτος 1841 δραχμαὶ 13392, κατὰ δὲ τὸ 1842 δραχμ. 17520, καὶ κατὰ τὸ 1845 δρ. 17622.

Οἱ περὶ ὧν ἐλέχθη ἐτήσιοι καλλιτεχνικοὶ διαγωνισμοὶ ἐτελοῦντο ἐν τούτοις τακτικῶς καὶ ἡ βράβευσις τῶν ἀριστευόντων ἐγένετο ἐπισήμως παρουσίᾳ τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους. Ἐκ δὲ τῶν κατὰ τὰς ἐφεξῆς ἐπετείους τελετὰς ἐκφωνουμένων ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ Α. Καυτανζόγλου λόγων, οἵτινες καὶ ἐδημοσιεύοντο εἰς ἰδιαιτέρα φυλλάδια, δύναται τις σήμερον νὰ ἀντιληφθῆ ποία ὑπῆρξεν ἡ διαμόρφωσις τοῦ σχολείου κατὰ τὰ πρῶτα τῆς λειτουργίας αὐτοῦ ἔτη.

Οὕτως ἐκ τοῦ κατὰ τὴν 4^{ῃν} Μαΐου τοῦ 1858 ἐκφωνηθέντος λόγου, ἐπ' εὐκαιρίᾳ

τῶν κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος ἐπιτελεσθέντων διαγωνισμῶν συνάγεται ὅτι ἡ ὀργάνωσις τοῦ Σχολείου τῶν Τεχνῶν παρέμενε πάντοτε ὁμοία σχεδὸν πρὸς τὴν τοῦ 1845. Ὁ ἀριθμὸς ὅμως τῶν μαθητῶν ὑπῆρξε μικρότερος τοῦ ἀρχικοῦ, τὸ δὲ μαθητολόγιον τοῦ 1857/58 περιελάμβανε 470, ἐξ ὧν οἱ μὲν 352, προσερχόμενοι ἐκ διαφόρων ἐκπαιδευτηρίων τοῦ Κράτους, εἶχον διαφόρου βαθμοῦ μάθησιν, οἱ δὲ 118 ὑπόλοιποι προήρχοντο ἐξ ἐπαγγελματικῶν τάξεων πάσης φύσεως, καὶ τῶν ὁποίων τὸν κατάλογον, διὰ τὸ περίεργον, παραθέτω ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐκθέσει ἐκείνῃ τοῦ Καυτανζόγλου :

Ἀγιογράφοι καὶ ζωγράφοι 13, ἀρχιτέκτονες(;) 6, βιβλιοπώλης 1, ἔμποροι 7, κτίσται 2, ράπτῃς 1, τοιχογράφοι 3, σιδηρουργοὶ 4, τορευταὶ 4, ὑποδηματοποιοὶ 2, χρυσοχόοι 4, ἀμαξοποιοὶ 3, βιβλιοδέτης 1, γλύπτται καὶ λιθοξόοι 9, λεπτουργοί, 9, ὀπλοποιοὶ 2, τέκτονες, 13, τοιχοχρίσται ἢ κονιασται 3, τυπογράφοι 4, ὑπάλληλοι 9, ὑπαξιωματικοὶ 14, χρωματοπλάσται 4.

Οἱ ἐπαγγελματῖται οὗτοι φοιτῶντες εἰς τὰ κατὰ τὰς ἐορτὰς ἐλεύθερα μαθήματα, ἐπεζήτουν πλουτισμὸν τῶν γνώσεών των ἐμπορούμενοι ὑπὸ τῆς χαρακτηριστικῆς εἰς τὸν Ἑλληνα φιλομαθείας.

Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων οἵτινες πλέον ἢ ἔλαττον τακτικῶς ἐφοίτων εἰς τὰ κατὰ τὰς ἐργασίμους ἡμέρας λειτουργοῦντα καλλιτεχνικὰ ἐργαστήρια, οἱ τακτικώτεροι καὶ ἐργατικώτεροι συμμετεῖχον εἰς τοὺς ἐτησίους διαγωνισμοὺς, τῶν ὁποίων τὸ πρόγραμμα ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν καὶ μετέπειτα ἐπίσης ὀλίγον εἶχε παραλλάξει.

Ἐξετάζοντες λ.χ. τὰ ἀποτελέσματα τῶν προκηρυχθέντων διαγωνισμῶν τοῦ 1857, παρατηροῦμεν ὅτι ἀπενεμήθησαν 26 βραβεῖα ἤτοι 2 τῆς ζωγραφικῆς, 4 τῆς ἀγαλματογραφίας (ἀνὰ δύο διὰ τὴν 1^{ην} καὶ 2^{αν} τάξιν), 2 τῆς στοιχειώδους γραφικῆς, 4 τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κοσμηματογραφίας (ἀνὰ δύο διὰ τὴν 1^{ην} καὶ 2^{αν} τάξιν), 2 τῆς πλαστικῆς, 6 τῆς ξυλογραφίας (ἀνὰ δύο εἰς ἐκάστην τῶν 3 τάξεων) 2 τῆς χαλκογραφίας, 2 τῆς ἀρχιτεκτονικῆς προοπτικῆς καὶ 2 τῆς καλλιγραφίας. Τὰ βραβεῖα ταῦτα ἀπετελοῦντο ἐκ μηνιαίας χορηγίας, ἐπὶ ἓν σπουδαστικὸν ἔτος, ἧς τὸ ποσὸν ἐκυμαίνετο μεταξὺ 8 καὶ 48 δραχμῶν ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ προκηρυχθέντος θέματος καὶ τῆς τέχνης τοῦ βραβευομένου. Κατὰ δὲ τοὺς ὡς ἄνω διαγωνισμοὺς βλέπομεν, πλὴν ἄλλων, πρῶτον βραβευόμενον τὸν ἐκ Τήνου Νικόλαον Γύζην ἐν τε τῇ στοιχειώδει γραφικῇ (διὰ δραχ. 12) καὶ τῇ χαλκογραφίᾳ (διὰ δραχ. 16), ἐν δὲ τῇ ζωγραφικῇ πρῶτον τὸν ἐκ Τήνου Νικηφόρον Λύτραν (διὰ δραχμ. 30).

Ἐκτὸς δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ ἰδρύματος ἐτησίως καθοριζομένων βραβείων, ὁ τῶν τεχνῶν φίλος καὶ προστάτης Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος εἶχεν ἀθλοθετήσει διὰ μίαν πενταετίαν (1856 - 60) ἀνὰ δύο χιλιάδραχμα βραβεῖα γλυπτικῆς, ζωγραφικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπενεμήθη, διὰ πρώτην φοράν κατὰ τὸν διαγωνισμὸν τοῦ 1857, τὸ μὲν τῆς ζωγραφικῆς εἰς τὸν ἐκ Φουρνᾶ τῆς Εὐρυτανίας Σπυρίδωνα Χατζογιαννό-

πουλον, τὸ δὲ τῆς γλυπτικῆς διενεμήθη κατ' ἴσα μέρη εἰς τοὺς τηνίους ἀδελφοὺς Γεώργιον καὶ Ἀλέξανρον Φυτάλην.

ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐξηκολούθησαν τελούμενοι οἱ καλλιτεχνικοὶ οὔτοι διαγωνισμοὶ κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη, τὰ δὲ ὀνόματα τῶν βραβευομένων ἀνευρίσκονται εἰς τὰς ἐτησίως ἐκτυπουμένας λογοδοσίας μέχρι καὶ τοῦ 1858, καθ' ὃ ἐδημοσιεύθη τὸ τελευταῖον σχετικὸν φυλλάδιον τοῦ Καυτανζόγλου, καὶ ἀκολούθως εἰς τὰ τεύχη τῆς «Πανδώρας», ἱστορικοῦ καὶ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Μεταξὺ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν συναντῶμεν ἐπανεπιλημμένως τὰ τῶν Γύζη, Λύτρα καὶ Φυτάλη, οἵτινες συνεχῶς διαπρέποντες ἐτίμησαν τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην.

Παρὰ πάντα τὰ ἀξιόλογα ταῦτα ἔργα, τὴν φιλότιμον δραστηριότητα τῶν ἐν αὐτῷ καὶ τὴν πολλαχόθεν ἐκδηλουμένην θερμὴν συμπάθειαν, τὸ Σχολεῖον τῶν Τεχνῶν περιέπεσεν εἰς ποιάν τινα στασιμότητα ὀφειλομένην εἰς τὰ κατὰ τὰ ἔτη 1859-62 συνταράξαντα τὴν χώραν πολιτικὰ γεγονότα. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ, ἦτοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διευθύνσεως Καυτανζόγλου, ἐγένοντο αἱ πρῶται τῶν Μετσοβιτῶν ὑπέροχοι ὄντως κληροδοσίαι πρὸς ἀνέγερσιν μεγαλοπρεποῦς κτιρίου, ἀνταξίου στεγαστροῦ τῶν Τεχνῶν.

Τὴν ἀρχικὴν ἰδέαν ἔσχεν ὁ ἐμπνευσμένος πατριώτης Νικόλαος Στουρνάρας ἀνὴρ εὐρείας μορφώσεως καὶ σπουδαίας ἐμπορικῆς ἱκανότητος, ὅστις ἀφοῦ ὑπὲρ τὴν εἰκοσαετιάν διηύθυνε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μεγάλον ἐμπορικὸν οἶκον τοῦ θεοῦ του Μιχαὴλ Τοσίτσα ἀφίκετο εἰς Ἑλλάδα πλήρης μεγαλουργῶν πόθων καὶ σχεδίων, ἅτινα δὲν ἠδυνήθη ἀτυχῶς νὰ ἐφαρμόσῃ διότι ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῷ 1853 ἐν ἡλικίᾳ 47 ἐτῶν. Ἐκ δὲ τῆς περιουσίας του ἀνερχομένης εἰς τριακοσίας χιλιάδας ταλλήρων ἐκληροδότησε τὸ ἐν τρίτον πρὸς ἀνέγερσιν ἐν Ἀθήναις κτιρίου διὰ τὸ Πολυτεχνεῖον. Ἐκτιμῶν τὴν πρόθεσιν τοῦ μεγάλοφρονος ἀνεψιοῦ του ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1849 εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐν Ἀθήναις, καὶ θεωρῶν ὅτι τὸ κληροδοτήμα ἐκείνου δὲν θὰ ἐξήρκει διὰ τε τὴν ἵδρυσιν τοῦ Πολυτεχνείου καὶ διὰ τὰ ἐν αὐτῷ χρήσιμα, ἐχορήγει διὰ τῆς διαθήκης του ἐτέρας 100.000 ταλλήρων (600.000 χρυσῶν δραχμῶν) πρὸς πλουτισμὸν τούτου, ὡς καὶ διάφορα ἄλλα ποσὰ εἰς τὸ Μέτσοβον, τὴν κοινότητα Θεσσαλονίκης, ἐν ἧ ἤρξατο τοῦ σταδίου του, τὸν Ἅγιον Τάφον, τὸ Ἀρσάκειον, τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν κλπ. Ἀπέθανεν ἄτεκνος τῷ 1856 εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν, μεταδίδων τὰς εὐγενεῖς σκέψεις καὶ ἀρχὰς του εἰς τὴν ἀγαθουργὸν σύντροφον τοῦ βίου του τὴν Ἑλένην Τοσίτσα, ἣτις διὰ τῆς διαθήκης της τοῦ 1864 κατέλιπε 250.000 δρχ. εἰσέτι πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς καὶ λοιπὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Πολυτεχνείου. Ἡ ἰδία γενναίοφρων Ἑλληνίς προσέφερεν ἐν συνεχείᾳ τὸ ἕτερον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πατησίων μέγα οἰκόπεδον, ἐφ' οὔ ἐκτίσθη ἀργότερον τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.

Πρὸς ἀνίδρυσιν τοῦ κτιρίου τοῦ Πολυτεχνείου ἐξελέγη «τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ

ἐξιώντι κατὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων» οἰκόπεδον, τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς (τῷ 1833) εἶχε πωληθῆ ἀπὸ τὸν τοῦρκον κάτοχόν του ὡς χωράφιον εἰς ὁμάδα βαυαρῶν ἀξιοματικῶν ὑπὸ τὸν Χ. Νέζερ, ἣτις συνέστησεν ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις γερμανικὸν ξενοδοχεῖον τοῦ Χάρτμαν. Βραδύτερον τὸ κτῆμα ἐπωλήθη ὑπὸ τῶν βαυαρῶν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Ἀττικῆς Κωνσταντῖνον Ἀξιώτην, ὅστις ἔδωσεν αὐτὸ ὡς προῖκα τῆς θυγατρὸς του, νυμφευθείσης τῷ 1837 τὸν πολωνὸν φιλέλληνα ἀξιοματικὸν Λεωνίδα Σμόλενιτς, παρ' οὗ ἐπωλήθη βραδύτερον εἰς τὸ βαρῶνον Γ. Σίναν καὶ τέλος ἡγοράσθη ὑπὸ τῆς Ἑλένης Τοσίτσα ἀντὶ 25.000 ταλλήρων καὶ ἐδωρήθη διὰ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτῆς Ἀναστασίου Μανάνη πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ Πολυτεχνείου. (ἐφημερὶς «Πρωϊνὸς Κῆρυξ» 8 Δεκεμβρίου 1861).

Τὰ σχέδια τοῦ κτιριακοῦ συμπλέγματος ἐξεπονήθησαν ὑπὸ τοῦ Λ. Καυτανζόγλου, ὅστις ἀνέλαβε καὶ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν, ἀποσυρθεὶς ἐπὶ τούτῳ τῆς διευθύνσεως τοῦ Σχολείου τῶν Τεχνῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1862, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ ὁποῦ ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι τῆς οἰκοδομῆς. Αὗται δὲ παρετάθησαν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, διὰ τε τὴν ἔκτασιν τοῦ κτιρίου, τὴν ἐξαιρετικῆς ἀξίας κατασκευὴν καὶ τὴν πλουσίαν αὐτοῦ διακόσμησιν. Οὕτω δ' ἀναγιγνώσκομεν ἐν τῇ «Πανδώρα τῆς 1^{ης} Ἀπριλίου τοῦ 1870 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Πολυτεχνεῖον Στουρνάρη» τὰ ἀκόλουθα μεταξὺ ἄλλων.

«Διὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο οἰκοδόμημα τὸ κεκοσμημένον διὰ περιστύλων ἐκ Πεντελησίου μαρμάρου ἐδαπανήθησαν ἤδη 1.400.000 δρχμ. Δυστυχῶς ὅμως αἱ ἐν αὐτῷ παραδόσεις τῶν τεχνῶν, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἰδρυτῶν αὐτοῦ, εἰσέτι δὲν ἤρχισαν, μὴ ἀποπερατωθέντος τοῦ κτιρίου ἕνεκεν τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς πολυτελείας αὐτοῦ. Ἄς εὐχόμεθα τὴν ταχεῖαν ἀποπεράτωσίν του διὰ νέων γενναίων συνεισφορῶν μεγάλων Ἑλλήνων».

Καὶ ὄντως, τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ περικαλλοῦς ἰδρύματος ἀναλαμβάνει ἐφεξῆς ὁ μεγαλόδωρος πατριώτης καὶ ὑπέροχος Ἕλληνας Γεώργιος Ἀβέρωφ, ὅστις δι' ἐπανειλημμένων ἡγεμονικῶν προσφορῶν συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῶν Μετσοβιτῶν συμπολιτῶν του.

«Ἀνήγγειλε πρὸς τὴν Κυβέρνησιν—ἔγραφεν ὁ Αἰὼν τῆς 20^{ης} Φεβρουαρίου 1873— ὅτι καταβάλλει δρχμ. 200.000 πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ Στουρναιεῖο Πολυτεχνείου, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ὀνομασθῆ τοῦτο «Μετσόβιον» καθὸ πάντων τῶν εἰς ἀνέγερσιν αὐτοῦ συντελεσάντων ἐκ Μετσόβου τῆς Ἡπείρου καταγομένων. Ἡ προσφορὰ τοῦ Γ. Ἀβέρωφ εἶναι ἀνταξία τῆς φήμης καὶ τῶν αἰσθημάτων του, θέλει δ' ἐπικροτήσῃ ὁ Ἑλληνισμὸς μανθάνων ἐπὶ τέλει ὅτι περατοῦται ἡ οἰκοδομὴ ἐνὸς τῶν ὠφελιμωτάτων ἰδρυμάτων τῆς Πατρίδος. Ἀμφιβάλλομεν ὅμως ἂν δύναται νὰ μετατραπῆ ἡ ἀρχικὴ τοῦ θεμελιωτοῦ θέλησις ὡς πρὸς τὸ ὄνομα, ὅπερ ἐδόθη αὐτῷ ἀρχῆθεν καὶ ἐσεβάσθη ἡ γενναία ἐπίσης ὑπὲρ αὐτοῦ προσεγεγοῦσα προσφορὰν ἐξ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου μακα-

ρῆτις Τσοίτσα, προηγουμένως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἐπίσης ἡμισυ ἑκατομμύριον δωρησάμενος σύζυγός της.

Εὐελπιστοῦμεν ὅτι καὶ τὴν μικρὰν αὐτὴν δυσχέρειαν θὰ ἄρῃ ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Ἀβέρωφ, ὅτι δὲ θὰ εὐρεθῶσιν ἐπίσης καὶ τὰ πρὸς ἀποτελείωσιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Πολυτεχνείου ἀπαιτούμενα χρήματα, μὴ ὑπερβαίνοντα τὰς ἐτέρας 200.000 δρχμ.»

Καὶ τὸ μὲν Στουρνάρειον μετωνομάσθη ἔκτοτε Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον ὁ δὲ Ἀβέρωφ προσέφερον εἰσέτι 300.000 δρχμ., δι' ὧν ἐπερατώθη βραδύτερον (1879) καὶ τὸ ἐν αὐτῷ μηχανουργεῖον, καὶ ἀποθνήσκων τῷ 1899 ἀφῆκε περὶ τὸ ἑκατομμύριον πρὸς τε συμπλήρωσιν τῶν οἰκοδομικῶν καὶ διακοσμητικῶν ἔργων τοῦ Πολυτεχνείου ὡς καὶ καθίδρυσιν πλειοτέρων βραβείων καὶ ὑποτροφιῶν διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ ἀριστεύσαντας μαθητὰς ἐν ταῖς ὠραίαις τέχναις καὶ τεχνικαῖς ἐπιστήμαις. Ἐπὶ πλέον δ' ἔδωρῆσατο πρὸς αὐτὸ τὴν ἐξ 80 ἐλαιογραφικῶν πολύτιμον αὐτοῦ πινακοθήκην.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ ἐν ζωῇ γενόμεναι πρῶται δωρεαὶ ἐξησφάλισαν οὕτω τὴν ἐπιτελείωσιν τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ Πολυτεχνείου, κυρίως δὲ τὴν τοῦ κεντρικοῦ κτιρίου καὶ τοῦ μηχανουργεῖου, διότι αἱ δύο πτέρυγες ἦσαν πλέον εἰς κατάστασιν νὰ στεγάσωσι τὸ Σχολεῖον τῶν Τεχνῶν. Ἡ δὲ μεταφορὰ τούτου ἐν αὐταῖς ἐπεσπεύθη καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ ἐν ὁδῷ Πειραιῶς οἰκία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἤδρευεν ἀπὸ τῆς συστάσεως του, παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν Κ. Κουμουνδούρου, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1871, πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν αὐτῇ τοῦ ἀρτισυστάτου τότε Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου, ἐξ οὗ προήλθεν ἔκτοτε τὸ εἰσέτι καὶ νῦν ἐκεῖ εὐρισκόμενον Ὁδεῖον.

Οὕτω δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1872 ἐγκαθίσταται τέλος τὸ Σχολεῖον εἰς τὸ καλλιμάρμαρον κτίριον τῆς ὁδοῦ Πατησίων, καὶ δὴ τὰ μὲν γραφεῖα τῆς διευθύνσεως καὶ τὸ τεχνικὸν αὐτοῦ τμήμα εἰς τὴν μεσημβρινὴν πτέρυγα, τὸ δὲ καλλιτεχνικὸν τμήμα εἰς τὴν βορείαν, ἐν ἧ παραμένει ἕως τῆς σήμερον.

Πλέον συγκεκριμένην μορφήν προσέλαβε τὸ Σχολεῖον τῶν Τεχνῶν διὰ τοῦ νέου αὐτοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κυρωθέντος διὰ θεσπίσματος τῆς μετὰ τὸν Ὁθωνα προσωρινῆς κυβερνήσεως, ὅπερ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐφημερίδι τῇ 14^ῃ Σεπτεμβρίου τοῦ 1863. Θεωροῦσα ἡ κυβέρνησις — λέγει τὸ θέσπισμα — ὅτι τὸ μόνον ἐν Ἑλλάδι, πρότινων ἐτῶν, συσταθὲν Σχολεῖον τῶν Τεχνῶν δὲν προώδευσεν ἀρκούντως οὐδὲ παρήξε καρποὺς ἀναλόγους τῶν προσδοκιῶν τοῦ κοινῶ καὶ τῶν πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ καταβαλλομένων ἐτησίως ἐκ τοῦ Δημοσίου Ταμείου δαπανῶν, σκεπτομένη δ' ὅτι διὰ μόνης τῆς καλῆς αὐτοῦ διοργανώσεως καὶ διευθύνσεως δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ βελτίωσις τῶν ὑπαρχόντων τεχνιτῶν καὶ ἡ μόρφωσις νέων καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας, συνάμα δὲ χρησιμοποίησις αὐτοῦ ὡς πρώτης βαθμίδος τῶν διὰ τὰς ὠραίας τέχνας μελλόντων καθιδρυμάτων, ἀποφασίζει τὴν μεταρρύθμισιν κλπ.

Διὰ τοῦ θεσπίσματος τούτου καθορίζεται ἐν πρώτοις ὅτι ἡ σύστασις τοῦ Σχολείου ἔχει σκοπὸν «τὴν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν μόρφωσιν εἰς τὰς ἀναγκαιοτέρας τέχνας, ἧτοι τὴν οἰκοδομικὴν, τὴν σιδηρουργίαν, τὴν λεπτουργίαν, τὴν γλυπτικὴν, τὴν ζωγραφικὴν, τὴν κεραμοποιίαν, τὴν βυρσοδεψικὴν, τὴν σαπωνοποιίαν κλπ.

Διὰ πρώτην φορὰν χωρίζεται ἡ διδασκαλία εἰς κυρίως βιομηχανικὴν καὶ εἰς καλλιτεχνικὴν, διατηρεῖται ἐν τούτοις τὸ σύστημα τοῦ Σχολείου τῶν Κυριακῶν πρὸς τελειοποίησιν τῶν ἐπαγγελομένων ἤδη διαφόρους τέχνας, τοῦ καθημερινοῦ Σχολείου πρὸς μεθοδικὴν ἐκπαίδευσιν νέων προωρισμένων διὰ τὴν βιομηχανίαν, τεκτονικὰς καὶ γεωμετρικὰς ἐργασίας καὶ τοῦ Καλλιτεχνικοῦ Σχολείου πρὸς διδασκαλίαν τῶν ὠραίων τεχνῶν. Ἡ φοίτησις ὠρίζετο ἐν μὲν τῷ Σχολείῳ τῶν Κυριακῶν μονοετής, ἐν δὲ τῷ καθημερινῷ διὰ μὲν τοὺς τέκτονας, γεωμέτρας, σιδηρουργοὺς καὶ χειροτέχνας τριετής διὰ δὲ τοὺς καλλιτέχνας πενταετής.

Οἱ κατατασσόμενοι εἰς τὸ Σχολεῖον τῶν Κυριακῶν ὄφειλον ἀπλῶς νὰ γνωρίζουν τὸ ἀναγιγνώσκειν καὶ γράφειν. Πρὸς ἐγγραφήν δὲ ἐν τῷ καθημερινῷ ἀπηρτεῖτο ἀπολυτήριον Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ ἐξετάσεις ἐπὶ τῶν ἐν αὐτῷ διδασκόμενων σχετικῶν μαθημάτων.

Διὰ τὰς πρακτικὰς ἐργασίας τῶν μαθητῶν ἐν τῷ σχολείῳ καθορίζοντο τὰ ἐξῆς ἐργαστήρια: Σιδηρουργεῖον, χημεῖον, λεπτουργεῖον, ἐργαστήριον ζωγραφικῆς, ἴδιον πλαστικῆς καὶ ἐγκολλαπτικῆς.

Τὸ σύστημα τῶν ἐτησίων διαγωνισμῶν παρέμενεν ὡς καὶ πρότερον, ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῶν καθιδρύοντο καὶ ἄλλοι δι' ἐκάστην εἰδικότητα μετὰ τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις. «Εἰς δὲ τὸν λαμβάνοντα τὸν πρῶτον βαθμὸν — ἔλεγε τὸ θέσπισμα — θέλει ἀπονέμεσθαι νομισματόσημον, κατὰ τὸ ἄρθρον 8 τοῦ ἀπὸ 25 Ἰανουαρίου 1837 Βασιλικοῦ Διατάγματος». Ἐκ τῶν οὕτω βραβευομένων ἐπεφυλάσσετο ἡ κυβέρνησις νὰ στείλῃ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν τοὺς ἰκανωτέρους ἵνα δαπάνῃ τοῦ Δημοσίου ἢ τῶν Δήμων τελειοποιηθῶσιν, εἰς ἣν διεκρίθησον τέχνην καὶ χρησιμοπονηθῶσιν ἀκολούθως εἰς δημοσίας κατὰ προτίμησιν ὑπηρεσίας.

Ἐκτὸς τῆς συμπληρώσεως τοῦ προγράμματος τοῦ καθημερινοῦ Σχολείου διὰ τινων τεχνικῶν μαθημάτων, νεωτερισμὸν ἀπετέλει ἡ διὰ τοῦ θεσπίσματος συγκροτουμένη ἐφορία, εἰς ἣν ἀνετίθετο ἡ ἀνωτέρα διοικητικὴ, ἐκπαιδευτικὴ καὶ οικονομικὴ ἐποπτεία τοῦ σχολείου. Ἀπετελέσθη δ' αὕτη ἀρχικῶς ἐκ τοῦ ταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ Γερασίμου Μεταξᾶ, τοῦ λοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Γρηγορίου Χαντζερῆ καὶ τῶν Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Σ. Κρίνου, Α. Ραγκαβῆ, Ι. Παπαδάκη καὶ Θ. Ὁρφανίδη.

Δι' ἐτέρου θεσπίσματος τῆς 31^{ης} Ὀκτωβρίου 1863 καταργοῦντο τὰ ὑπὸ τῶν Κ. Μίνδλερ καὶ Δ. Διγενῆ διδασκόμενα ἐν τῷ Σχολείῳ μαθήματα στενογραφίας καὶ

μουσικῆς καὶ ἀπηλλάσσοντο τῆς διδασκαλίας ὁ Κ. Μαργαρίτης (τῆς στοιχειογραφίας) ὁ Ξ. Λάνδερερ καὶ ὁ Σ. Σταυρινάκης. Ἀνετίθετο δὲ ἡ διδασκαλία τῆς Χημείας εἰς τὸν διδάκτορα τῆς Ιατρικῆς Κ. Δηλιγιάννην, τῆς Ἀνατομίας εἰς τὸν ἰατρὸν Θ. Ἀρεταῖον, τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ Οἰκοδομικῆς εἰς τὸν Γερ. Μεταξᾶν, τῆς Περιγραφικῆς Γεωμετρίας εἰς τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ι. Παπαδάκην, τῆς Μηχανικῆς εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τοῦ μηχανικοῦ Λεωνίδαν Βλάσσην, τῆς Χωρομετρίας εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τοῦ μηχανικοῦ Ι. Γενίσαρην καὶ τῆς προοπτικῆς σκηνογραφίας καὶ στοιχειογραφίας εἰς τὸν ζωγράφον Βικέντιον Λάντζαν.

Ἡ διεύθυνσις τοῦ Σχολείου μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Καυτανζόγλου ἠσκήθη προσωρινῶς μὲν ὑπὸ τῆς ἐφορίας τούτου εἶτα δέ, τῷ 1865, ἀνετέθη εἰς τὸν λοχαγὸν τοῦ μηχανικοῦ Δημήτριον Σκαλιστήρην, ὅστις εἶχεν ἀναλάβει καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Μηχανικῆς ἐν αὐτῷ. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ εὐπαιδευτοῦ τούτου ἀξιωματικοῦ (1865-1874) ἀρχίζει νὰ διακρίνηται ὁ πραγματικὸς τεχνικὸς χαρακτήρ τοῦ ἑτέρου τῶν δύο τμημάτων τοῦ Σχολείου.

Ἀνωτάτην τεχνικὴν ὀργάνωσιν ἀπέκτησε τὸ Πολυτεχνεῖον τὸ πρῶτον διὰ τοῦ νόμου τῆς 20^{ης} Ἰουνίου τοῦ 1887, δι' οὗ καθίστατο ὑπὸ τὸν τίτλον «Σχολεῖον τῶν Βιομηχανῶν Τεχνῶν» ἴδρυμα ἐκπαιδευτικῶς μὲν κενωρισμένον τοῦ Σχολείου τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ἀποτελούμενον δὲ ἐκ δύο ἀνωτάτων Σχολῶν τετραετοῦς φοιτήσεως ἢτοι τῆς τῶν Πολιτικῶν Μηχανικῶν καὶ τῆς τῶν Μηχανουργῶν, καὶ μιᾶς μέσης Σχολῆς διετοῦς φοιτήσεως, τῆς τῶν Γεωμετρῶν καὶ Ἐργοδηγῶν. Αἱ δύο πρῶται ἐγένοντο ἰσότιμοι πρὸς τὰς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ σχολὰς καὶ τὰς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀντιστοίχους τεχνικὰς σχολὰς καὶ ἀπετέλεσαν τὸ φυτώριον, ἐξ οὗ προῆλθον οἱ σήμερον παρ' ἡμῖν τὰ πρῶτα φέροντες ἐν ταῖς τεχνικαῖς ἐπιστήμας.

Ἱστορικῆς δὲ διὰ τὸ Πολυτεχνεῖον σημασίας εἶναι ἡ εἰσηγητικὴ ἔκθεσις ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ τότε ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Κωνσταντίνου Λομβάρδου ὑποβάλλοντος εἰς τὴν Βουλὴν τὸ σχετικὸν νομοσχέδιον τῆς ἰδρύσεως τῶν ἐν λόγῳ Σχολῶν. Ἡ ἔκθεσις ἐκείνη ἐν σχετικῇ περιλήψει ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Τὸ σήμερον ὑπάρχον Σχολεῖον Τεχνῶν, διαιρούμενον εἰς δύο τμήματα ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν καὶ τὸν αὐτὸν ὀργανισμόν καὶ λειτουργοῦν ἀπὸ Αὐγούστου τοῦ 1863 διὰ θεσπισματος τῆς τότε Κυβερνήσεως, ἥμιστα προάγει τὰς θετικὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας, ὧν ἡ ἐπίδοσις ἐν τῷ σημερινῷ αἰῶνι τοσοῦτον κατέστη τεραστία, ὑποβοηθοῦσα καὶ θεραπεύουσα τὰς ποικίλας ἀνάγκας τῶν ὁσημέραι ἀναπτυσσομένων κοινωνιῶν. Ἀπὸ πολλοῦ δὲ ὑποδείκνυται παρ' ἡμῖν κατεπείγουσα ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιστημονικωτέρας αὐτοῦ διοργανώσεως. Καθὰ γινώσκει ἡ Βουλὴ στερούμεθα ἐπαρκῶν πρὸς τὰς ἡμετέρα χρεῖας μηχανικῶν καὶ ἄλλων τεχνικῶν ἀνδρῶν, χρησίμων

διά τε τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν ἰδιωτικὴν βιομηχανίαν, δι' ἅπαντα δὲ τὰ παρ' ἡμῶν κατασκευαζόμενα εἴτε δημόσια εἴτε ἰδιωτικὰ μεγάλα τεχνικὰ ἔργα μετακαλοῦνται κατ' ἀνάγκην ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ ἐπὶ μισθῷ ἀδροτάτω ἄνδρες περὶ τὰς τέχνας κατηρτισμένοι. Διὰ τοῦ ὑποβαλλομένου σήμερον νομοσχεδίου, ἐλπίζει ἡ Κυβέρνησις, ὅτι θέλει ἐπιτευχθῆ ἔν βραχεῖ χρόνῳ ἡ μόρφωσις τεχνικῶν ἀνδρῶν, δυναμένων ν' ἀνταποκριθῶσι πρὸς τὰς πολυειδεῖς ἀνάγκας τοῦ τόπου. Καθ' ὅσον ἡ συγκοινωνία ἀναπτύσσεται, τὰ δὲ δημόσια ἔργα καὶ ἡ ἰδιωτικὴ βιομηχανία ἀπαιτοῦσι τοὺς ἱκανοὺς πρὸς λειτουργίαν καὶ ὤθησιν αὐτῶν τεχνικοὺς ἄνδρας, ἡ ἀποστολὴ τοιοῦτου Σχολείου παρίσταται μᾶλλον κατεπείγουσα καὶ μᾶλλον ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Ἡ ὀργάνωσις ἄρα καὶ ἡ ταχθεῖα πρόοδος αὐτοῦ εἶναι ἀντικείμενον κοινωνικῆς ἀνάγκης, ἐλπίζει δ' ἡ Κυβέρνησις ὅτι ἡ Βουλὴ δὲν θὰ βραδύνη, ἀναγνωρίζουσα τὴν ἀνάγκην ταύτην, νὰ ἐπιψηφίσῃ τὸ ὑποβαλλόμενον νομοσχέδιον.

Τὸ ἐπὶ νέων βάσεων διοργανούμενον Σχολεῖον τῶν Βιομηχανῶν Τεχνῶν περιλαμβάνει τρεῖς εἰδικὰς Σχολὰς ἐπὶ τοῦ παρόντος, τὴν τῶν Πολιτικῶν Μηχανικῶν, τὴν τῶν Μηχανουργῶν καὶ τὴν τῶν Ἐργοδηγῶν καὶ Γεωμετρῶν. «Ὅταν δ' ἀνάγκη παραστῆ συστάσεως καὶ ἐτέρων εἰδικῶν Σχολῶν, τεχνικῶν σκοπῶν ἐπιδιωκουσῶν, ἐπίσης θέλουσι συσταθῆ αὐταὶ δι' εἰδικοῦ νόμου. Τὸ διὰ τοῦ ἀπὸ 6 Ὀκτωβρίου ἐ. ἔ. Β. Διατάγματος συσταθῆν πρακτικῶν Λύκειον πρὸς αὐτάρκη σπουδὴν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν προπαρασκευάζει τοὺς μέλλοντας νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τινὰ τῶν εἰδικῶν κλάδων τοῦ Σχολείου τῶν Βιομηχανῶν Τεχνῶν, δύνανται ὅμως μετὰ προηγουμένην δοκιμασίαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Σχολὴν ταύτην καὶ οἱ συμπληρώσαντες ἄλλως τὰς ἀπαιτουμένας πρὸς εἰσαγωγὴν γνώσεις».

Πόσον καλῶς εἶχε προβλέψει ὁ Κωνσταντῖνος Λομβάρδος τὸ ἀπέδειξεν ὁ μετέπειτα χρόνος. Τὸ Σχολεῖον τῶν Βιομηχανῶν Τεχνῶν, προσλαβὼν ἀναταλλήλως τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Γαλλίᾳ Écoles d'arts industriels, αἵτινες εἶναι σχολαὶ μέσης μόνον τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως, παρήγαγε μετ' ὀλίγα ἔτη τὰ πρῶτα αὐτοῦ γεννήματα. Ἀπὸ τότε ἐδημιουργήθη Ἑλληνικὸς τεχνικὸς κόσμος, ὅστις ὡς ἐπεθύμησαν οἱ κυβερνήται τῆς χώρας ἀντικατέστησε τοὺς τῶν ξένων τεχνικῶν ἀποστολῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Κράτους καὶ παρέσχε τοὺς θεμελιακοὺς ἄνδρας, ἐφ' ὧν ἠδράσθη ἡ συγχρόνως τότε γεννωμένη ἑλληνικὴ βιομηχανία καὶ πᾶσα ἐν γένει ἄλλη τεχνικὴ ἐν τῷ τόπῳ ἐπιχείρησις.

Ἀπὸ δὲ τοῦ ἰδρύματος ἐκείνου προῆλθεν ὡσαύτως ὁ γόνιμος σπόρος, ἐξ οὗ σὺν τῇ παρῳδῳ τοῦ χρόνου ἐφύει καὶ ἔθαλεν ὁ πρῶτος βλαστὸς τῆς Τεχνικῆς Ἐπιστήμης ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ἣ ἐγεννήθη ὁ Πυθαγόρας, ὁ Ἀρχιμήδης, ὁ Κτησίβιος καὶ τόσοι ἄλλοι μεγαλόνοες πρόδρομοι τῶν μετέπειτα περιφήμων τεχνικῶν σοφῶν τῆς οἰκουμένης. Καὶ εἶτα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς δημιουργίας τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργαστηρίων ἐν τῷ Πολυ-

τεχνείω καλλιεργεῖται εὐζήλως ἢ πρωτότυπος ἔρευνα ἢ παράγουσα ἔκτοτε εὐχύμους καρπούς, δι' ὧν τὸ Ἐθνικὸν Τεχνικὸν Ἴδρυμα ἀνυψώθη εἰς τὴν βαθμίδα τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀκμαζόντων ἀνωτάτων τεχνικῶν διδασκηρίων.

Τόσον δὲ ἡ πρώτη ιδέα τῆς μετατροπῆς τοῦ παλαιοῦ πρακτικοῦ σχολείου εἰς ὄργανισμὸν ἀνωτάτης τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως ὡς καὶ ἡ ἀρχικῶς πολλὰς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ συναντήσασα δυσχερεῖας πραγμάτωσις τῶν νέων σκοπῶν εἶχεν ἀπαιτήσῃ τὴν παρουσίαν θετικοῦ ἀρχηγοῦ καὶ στιβαροῦ οἰακιστοῦ, ὁποῖος τύχη ἀγαθῇ εὐρεθῆις τότε ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ συγκροτουμένου ἰδρύματος, ἡδυνήθη νὰ κατευθύνῃ αὐτὸ ἐπὶ γραμμῆς, ἐξ ἧς διότι δὲν παρεξέκλινεν ἐπέτυχεν εἰς τὸν προορισμὸν του κατὰ τοιοῦτον ἐμφανῆ τρόπον.

Διότι ὁ Ἀναστάσιος Θεοφιλάς, ὅστις διηύθυνε τὸ Πολυτεχνεῖον ἀπὸ τοῦ 1879 μέχρι τοῦ θανάτου του (1901) ὑπῆρξεν ἀναμφισβητήτως ὁ ἀνθρώπος, ὅστις ἐχρειάζετο διὰ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν αὐτῷ τὴν μεγάλην μεταβολὴν τοῦ 1887. Ἡ ἐξαιρετος φιλεργία, ἡ κραταιὰ θέλησις, ὁ φύσει καὶ ἔξει πειθαρχικὸς χαρακτήρ τοῦ ἀτρέπτου ἐκείνου στρατιωτικοῦ ὑπῆρξαν αἱ ὀδηγήτριαι ἀρεταί, αἵτινες ταχέως προσέδωσαν εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον τὴν ἐντελῶς ἰδιόμορφον αὐτοῦ ἐμφάνισιν. Καὶ πρέπει νὰ τονισθῇ εἰς τὰς γραμμὰς ταύτας ὅτι ἡ παραδειγματικὴ ἀνέλιξις τοῦ Πολυτεχνείου ὀφείλεται κατὰ τὸν μέγιστον βαθμὸν εἰς τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ἣν ὁ Θεοφιλάς ἐφήρμοσεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐν αὐτῷ ζωῆς του καὶ τὴν ὁποῖαν οἱ μεταγενέστεροι ἐθεώρησαν ὡς παράδοσιν ἱεράν, ἀφ' ἧς εἶθε καὶ οἱ μέλλοντες οὐδέποτε νὰ ἀποστῶσι.

Ἡ ἀνάγκη τῆς συστάσεως ἐτέρων ἀνωτάτων ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ Σχολῶν, περὶ τῶν ὁποίων διελάμβανεν ἡ ὡς ἄνω εἰσηγητικὴ ἐκθεσις τοῦ ἀειμνήστου Κ. Λομβάρδου κατέστη ἐπιτακτικωτέρα σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, ταῖς θαυμασίαις προόδους τῶν τεχνικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῇ μεγαλύνσει τῆς Πατρίδος κατὰ τε γῆν καὶ πληθυσμὸν.

Οὕτω δὲ διὰ τοῦ νόμου τῆς 30^{ῆς} Ὀκτωβρίου τοῦ 1917 προσετέθησαν ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ τρεῖς νέαι ἀνώταται σχολαὶ ἦτοι ἡ τῶν Ἀρχιτεκτόνων, ἡ τῶν Χημικῶν Μηχανικῶν καὶ ἡ τῶν Τοπογράφων μηχανικῶν, ἡ δὲ προὔπαρχουσα μηχανολογικὴ μετωνομάσθη «Σχολὴ Μηχανολόγων- Ἡλεκτρολόγων». Διὰ τῆς συμπληρώσεως δὲ ταύτης συνεκροτήθη ὑπὸ ἐνιαίαν διοίκησιν Ἴδρυμα Τεχνικῶν Ἐπιστημῶν τὴν ὀργάνωσιν ἀνάλογον πρὸς τὰ ἐν Γερμανίᾳ, Ἀμερικῇ καὶ ἀλλαχοῦ λειτουργοῦντα.

Ἐὰν ὅθεν διέρρευσε ἐκατονταετία, ἀφ' ἧς ἐδημιουργήθη τὸ πρῶτον Σχολεῖον τῶν ἐν γένει Τεχνῶν, τὴν μορφήν Ἀνωτάτου Τεχνικοῦ Διδασκηρίου, ὑφ' ἣν παρουσιάζεται τὸ σημερινὸν Πολυτεχνεῖον, προσέλαβε μόνον ἀπὸ τοῦ 1887 καὶ κατ' ἀκολουθίαν θὰ ἡδύνατο πρὸς τῇ ἐκατονταετηρίδι ἀπὸ τῆς πρώτης προσπαθείας νὰ ἐορτάσῃ νῦν καὶ τὴν πεντηκονταετηρίδα Του, ὡς ἀληθοῦς τεμένους τῶν Τεχνικῶν Ἐπιστημῶν.